

**DE LA CONTROVERSE PRACTICE SPRE O
RECONSTRUCȚIE PARADIGMATICĂ A DREPTULUI**
*FROM PRACTICAL CONTROVERSIES TO PARADIGMATIC
RECONSTRUCTION OF THE LAW*

Rodica CIOBANU, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The aim of this article is twofold: first of all, it aims to assess the state of art of the controversies in the Republic of Moldova's public sphere; secondly, it aims to contribute with some solutions for the big diversity of the controversies identified. In the first case, according to the existing legislation, the controversies are highlighted and it acknowledges their impact on deepening the law identity crisis as well as the need for validation and legitimation, in accordance with the emerging new realities. In the second case, the focus is on maintaining the law reconstruction dimensions and its' status as the instrument for keeping the social order, through the identification of the new scientific paradigm's benchmarks.

Keywords: *law, state, controversy, crisis, identity, legitimacy, validity, paradigm*

De la originile sale RM și-a asumat ambițioasa sarcină de a deveni un stat de drept și a reforma activitatea instituțiilor sale, în direcția respectării celor mai semnificative valori umane: dreptate, echitate, justiție, libertate etc. împărtășind experiența țărilor cu tradiții democratice. În acest sens, într-o formulă concisă și exactă, Constituția RM din 29.07.1994 anunță în art.1 (3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate [1].

Pornind de la conținutul Constituției RM, statul Republica Moldova, a fost construit pe fundamente solide doctrinare și axiologice ce s-au edificat în istoria societății umane: *separarea și colaborarea ramurilor puterii de stat* (conform art. 6. puterea legislativă, executivă și judecătorească sînt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției); *supremația legii* (art.7 spune că Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juidică.); *asigurarea, respectarea și garantarea drepturilor și libertăților omului* (art.4, art.15, 20, 22, 23, etc.); *echitatea și dreptatea* (art.16, art 20) etc. La o distanță de aproape 30 de ani, de la Declarația de independență [2] și asumarea tranziției la valorile democratice, Republica Moldova a ajuns un

spațiul al dezbaterilor, al contraverselor, dilemelor și al paradoxului. Cetățeanul, urmărind ceea ce se perindă zilnic în spațiului public moldovenesc nu mai poate discerne între adevăr și minciună, între legal și ilegal, vinovat și nevinovat, moral și amoral etc.

Trăind în societatea tehnologiilor de vârf, a societății informaționale omul încearcă să facă față fluxului informațional zilnic oferit, dar nu întotdeauna cu abordare imparțială și cu capacitate de analiză critică. În acest spațiu al controverselor se mai adaugă, pe lângă cea de a construi un stat de drept și edificarea societății informaționale. Prin Strategia Națională de edificare a societății informaționale „Moldova electronică”, se urmărește de a asigura o dezvoltare umană durabilă, bazată pe dreptate socială și egalitate a șanselor, libertate, diversitate culturală, participare civică și progres științific prin implementarea tehnologiilor informaționale și de comunicații în toate domeniile vieții sociale [3]. Însă spre regret, acest spațiu a devenit un spațiu în care se confruntă, demonstrându-și întâietatea interesul individual, în detrimentul interesului comun, punând semne de interogație asupra relației dintre interesul cetățenului și interesul societății, un spațiu al orgoliilor și ambițiilor personale.

În consecință, statul și autoritățile acestuia, au început a fi percepute, nu în calitate de aliat al cetățenului, dar rivalul acestuia, nu cel care asigură posibilitatea de a-și dezvoltata personalitatea, prin asigurarea drepturilor fundamentale, prevăzute în Capitolul II al Constituției (dreptul la viață, dreptul la opinie, dreptul la apărare etc.) [1] și mecanismelor de protecție juridică și socială, dar spațiu al luptelor pentru a deține puterea. Or, „Ar fi naiv să credem că un stat de drept poate fi format fără asigurarea responsabilității lui față de cetățenii afectați de acțiunile abuzive ale acestuia”[4]. Astfel, devine necesară „...formarea și dezvoltarea unei valori care este fundamentală pentru popoarele occidentale: *spațiul public* [5]. „Este nevoie de o *re-definire* a acestuia: de la un spațiu „al nimănui”, la un spațiu „al tuturor”. Fără o astfel de re-definire culturală a spațiului public, degeaba vorbim de democrație, de solidaritate socială, de lupta împotriva corupției, de reforma administrației, de transparența instituțiilor publice sau de respectarea legii. În fond, este vorba de a cristaliza *interesul public*. În democrațiile avansate de astăzi, „interesul public” nu înseamnă ceea ce se înțelege la noi: „interes general” sau „interes național” ... *interesul public* este cuantificabil și măsurabil, căci el este o *rezultantă vectorială* a tuturor negocierilor, explicite sau implicite, care au loc în sfera publică, adică între agenții politici, civici și economici.” [6].

Realitatea de azi, cea de la începutul secolului XXI-lea, în care „relațiile dintre viață (individuală și colectivă, în diversitatea formelor ei de manifestare) și normele juridice preiau un caracter neordinar” [7], trebuie abordată într-o manieră complexă a interdependențelor [8] dintre nivele de realitate, elemente ale sistemului social, individ-societate, spațiu individual-spațiu public etc. Mai mult

ca atât, așa cum indică R. Dahl, în prezent democrațiile funcționale sunt „poliarhii”, în care numeroase centre de putere își negociază accesul la decizie și la resurse [9].

Ne întrebăm și încercăm să răspundem: *Ce domină spațiul public la noi?* De pe o parte dificultățile cotidiene ale cetățeanului și incapacitatea acestuia, indiferent de efort, ca să facă față provocărilor și necesităților, să iasă din starea de sărăcie, de pe alta, luxul afișat de instituțiile media a unor persoane publice (reprezentanți ai autorităților statale), apoi crizele politice parcurse cu frecvență în ultimul timp, dezbaterile publice cu acuzații reciproce din partea liderilor de formațiuni politice, dornice de a menține, sau a accede la putere. Mai pui și elanul instituțiilor media de a informa cetățenul, de a mediatiza și de a pune în atenția acestuia probleme majore a societății (printre care decadența morală, ilegalități, sărăcie, lipsă de eficiență a organelor de drept etc.), dar și *spectacolul actorilor politici*, care abundă în acuzațiile reciproce pe care aceștia și le aduc, a opiniei publice precum că instituțiile puterii de stat sunt angajate politic și nu acționează conform legii etc. au determinat nu doar controverse și confuzii majore în percepția cetățeanului asupra stării de fapt din RM, dar și atitudine vădit negativă față de activitatea instituțiilor de stat. Asupra a tot, a orice și oricui planează suspiciuni de tot felul. Or, așa cum indică J. Habermas, născută în condițiile apariției economiei de piață moderne, sfera publică este o „zonă situată între societatea civilă și stat, în care sunt garantate instituțional discuțiile critice asupra chestiunilor de interes general” [10].

Păstrată în timp, opinia lui Cicero, după care „*statul este res populi, adică este cauza poporului (o grupare de oameni asociați unii cu alții prin adeziunea lor la aceleași legi și printr-o comunitate de interese)*, se regăsește și în conținutul Declarației de independență a RM [2], în mențiunea precum că statul „garantează exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertății politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă”, am ajuns în situația în care aproape că avem o dominantă omniprezentă, ce planează în spațiul public – neîncrederea în capacitatea statului, a autorităților sale de a garanta drepturile și libertățile cetățenești, garantate de Constituția RM.

Marea diversitate a opiniilor exprimate de autori asupra noțiunii stat, evidențiază două tendințe fundamentale: una realistă, preocupată să facă din Stat o ființă a lumii juridice, un subiect activ și pasiv de drepturi și alta abstractă, care încearcă să cerceteze realitățile care au format Statul, care îl mențin și care îl conduc în viitor. În acest sens, academicianul Guceac I. în articolul *Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective* [4, p.78-85] re-

iterează faptul că în contextul tratării materiei statului de drept, e necesar de a aborda constutuaționalismul și problemele majore pe care le înregistrează la acest capitol RM, or, cele mai importante instituții au încetat de a mai fi credibile. Încă Montesquieu [11] în *Spiritul legilor* afirmă că libertățile politice nu se pot exercita decât într-o guvernare unde puterea este limitată. Însuși, principiul separației puterilor în stat a devenit unul contestat, datorită faptului că una dintre puteri preia periodic atributele alteia. A devenit o practică, spre exemplu, ca puterea executivă să preia atributele Parlamentului prin asumarea de răspundere și orfonanțe de urgență, sau suspendările periodice a presedintelui ș.m.a., toate au devenit motiv al confuziilor.

Astfel, nici reprezentanții poporului, care „în exercitarea mandatului, sînt în serviciul poporului (art. 68 alin. (1) al Constituției), precum și organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului (art.60 alin. (1) al Constituției) nu mai sunt considerați capabili de a-și onora promisiunile făcute și de a oferi speranță într-un viitor mai bun, de a produce legi, care ar produce, la rîndul său, schimbări cu adevărat importante pentru țară. „În aceste condiții, nu de puține ori, legiuirile sunt criticate în funcție de ideologia politică aflată la un moment dat, vremelnic, la „putere” ori „în opoziție” în funcție de interesele acelu grup politic. Asemenea critici nu sunt lipsite de substanță științifică, din contră, semnalăm însă absența acelei „răceli” proprii oricărui demers științific, ajungându-se astfel ca demersuri obiective să fie deturnate de pasiuni înflăcărare (e.g. parlamentul unicameral, tema participării și legitimității referendumului, revizuirea constituției etc.)”[12]. Delegarea, împuternicirea, reprezentarea a devenit nu doar o povară pentru cetățeni, dar și dezamăgire asupra calităților morale a acestora, datorate prioritizării interesului personal și nu a celui social, „*fecare vrea să facă o lege prin care să dirijeze activitatea tuturor*” [13]. În acest conext, mențiunea făcute de către I. Guceac devine una relevantă și elocventă. „Cu părere de rău, în ultimii ani, constituționalismul din Republica Moldova suferă de „insistența pronunțată” a exponenților partidelor politice de a opera modificări în textul Legii Fundamentale, interpretarea „extensivă” a Constituției de Curtea Constituțională, fapt care a avut un impact semnificativ asupra conținutului unor caracteristici ale sistemelor social și politic ale statului, fără a modifica Constituția etc. Ca urmare, în opinia noastră, statul obține posibilitatea să funcționeze, practic, necontrolat, în orice sferă a relațiilor sociale, normele și procedurile care limitează puterea fiind respinse, fapt ce contrazice direct principiile statului de drept. În asemenea situație, puterea este în stare să influențeze legislatorul prin intermediul partidului (coaliției, alianței) de guvernământ, transformând nu doar sistemul politic, dar și drepturile cetățenilor în direcția restrîngerii evidente a acestora” [4, p.81-82]. În acest context, relevantă este și afirmația filosofului

francez, J.J.Rousseau, care afirmă că *poporul ajunge să disprețuiască legile ce se schimbă în fiecare zi* [14].

Cu referire la activitatea de legiferare autorul român P.C.Vlachide se pronunță astfel: *„anchiloza legilor despărțite de viață este o primejdie, dar aceasta nu înseamnă că trebuie să se schimbe, iar o democrație de instabilitate ar fi și mai dăunătoare decât osificarea, dat fiind că lipsa de fermitate a unui sistem legislativ este de natură să atace însăși valoarea, prestigiul și încrederea pe care trebuie să le inspire orice lege, schimbarea grăbită a lor nefăcând decât să dovedească inutilitatea măsurilor luate prin ele. Legile pot rămâne indefinit în vigoare, cu condiția ca o practică judiciară serioasă să le ofere drumul către noi orizonturi științifice* [15, p. 13]. În consecință, reflectând asupra sistemului juridic național, a activității diversilor actori politici și juridici, înțelegem că asistăm la o mare diversitate de inițiative legislative, dominate de limbajul juridic specializat, inaccesibile necunoscătorului materiei juridice, creând spațiu de interpretare și debateri controversate dintre reprezentanții diverselor autorități, producând inflație legislativă [16], dar și la așa zise „legi ilegale”, cât de paradoxal nu ar părea a fi. Cea din urmă problemă fiind formulată și de către Mihai Cotorobai, Avocatul Poporului. *„Drepturile și libertățile fundamentale ale omului alcătuiesc dreptul natural, care este produsul societății, legile sânt produsul statului. Legile trebuie să corespundă dreptului. Nu fiecare lege a statului, din păcate, este și drept. Dacă ele nu reflectă legitățile progresului social, ele nu pot fi considerate legi drepte. Legislativul trebuie să adopte legi în conformitate cu spiritul dreptului, numai așa dreptul își poate onora scopul și funcțiile lui în societate. Este o cerință și pentru toate autoritățile publice, structurile statale ce emit acte cu caracter normativ.”*, afirmă M. Cotorobai [17, p.24]

Nici sistemul judecătoresc, în care ar trebui să avem judecători independenți, imparțiali și inamovibili (Constituția RM art.116 alin. (1)), potrivit legii să aibă autoritate, caatare nu se mai bucură de autoritate, justiția fiind identificată cu corupția, lipsă de integritate, angajare politică, servilism, încălcare a legii etc. Sistemul judecătoresc nu a devenit încă un garant al echității sociale. *„În perioada 2011–2016, în Republica Moldova a fost implementată Strategia de reformă a sectorului justiției, al cărei obiectiv a fost edificarea „unui sistem de justiție accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului”* [18, p.19]. În prezent, la o distanță de 3 ani, sistemul judecătoresc a ajuns să fie în dilemă: de pe o parte, presiunea exercitată societate, care impune reformarea și schimbarea practicilor juridice instituite de ani, ce au dus la criza puterii judecătorești; de pe alta, rezistența și nedorința de schimbare a reprezentanților puterii judecătorești. În fapt, calitatea actului de justiție în RM nu mai are nici o calitate. Profesorul A. Negru cu referință la calitatea justiției

menționează că aceasta „trebuie privită drept categorie mai complexă în coraport cu calitatea actului de justiție. Calitatea justiției este apreciată prin termenul de justiție consolidată, privită într-un proces dinamic și perpetuu” [19, p.49].

Referință la anumite probleme ale sistemului judecătoresc anunță și profesorul E. Aramă, care în articolul *Interpretarea juridică: de la elemente juridice și politice la bun simț* menționează: „În asigurarea drepturilor omului și a triumfului democrației un rol important aparține judecătorului, care nu ar trebui să fie subordonat nimănui, nici parlamentului, nici partidului de guvernământ, nici liderilor politici, să nu fie coruptibili, punând interesele lor patrimoniale mai presus de democrație și demnitatea umană. Anume atașamentul judecătorilor față de valorile fundamentale ale societății a generat în Anglia, SUA o încredere masivă față de puterea judecătorească și a contribuit la menținerea democrației. În paranteze fiind spus, este semnificativă îngrijorarea relativ recentă a unor judecători din Anglia referitor la adresele lor de email ce conțineau „gov.uk”, spunând că ei sunt independenți și nu o parte a guvernului. Detașarea aceasta de puterea politică și preocuparea pentru problemele individului și societății au făcut din judecătorii respectivi instrumentele democrației ... Un element component important al justiției este subiectul care realizează justiția, deci, magistratul. Încrederea în justiție înseamnă mai întâi, încrederea în magistrat, în spiritul său de dreptate și în personalitatea integră a magistratului” [20, pp.42, 43]

Nici Procuratura, care conform art. 124 alin (1) al Constituției reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele judecătorești în condițiile legii, nu este într-o situație mai favorabilă. Încercările de a reforma instituția procuraturii pentru a o pune într-o lumină mai favorabilă până în prezent nu s-a reușit. La prima ședință a grupului de lucru privind reforma procuraturii din 2014, Vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova, Andrian Candu, menționa că sarcina acestora este „să identifice soluții pentru edificarea unui sector al justiției eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului” [21].

Nu vom intra în dezbateri și exemplificări ce abundă în spațiul public asupra activității reprezentanților procuraturii, că avem șansa de a fi acuzați de rea intenție, dacă vom aduce în acest conținut multiplele critici, mai mult decât atât nici nu urmărim ca scop de a face acest lucru. Doar com face referință la Declarația făcută publică pe pagina Uniunii Avocaților din Moldova, Emanoil Ploșnița, președintele Uniunii Avocaților, în 2019 prin care critică activitatea procuraturii. Acesta anunță că având ca teme „Declarația Parlamentului Republicii Moldova din data de 08.06.2019 privind Declarația Statului Capturat, instituțiile cărui nu mai lucrează în interesul cetățeanului și evaluând activitatea Procura-

turii din ultimii ani”, scoate în evidență mai multe probleme controversate cu referire la activitatea acestei instituții, abuzuri și încălcări: „încălcarea drepturilor omului privind accesul liber la justiție, dreptul la un proces echitabil, dreptul la libertate, dreptul la apărare, dreptul la viața privată, contradictorialitatea procesului penal, egalitatea armelor, etc.” Mai mult ca atât, acesta menționează că: „Procuratura Generală a fost parte la schemele de preluare a afacerilor, implicată în contrabanda cu țigări, anabolizante, alcool etilic și chihlimbar, a comis abuzuri în privința avocaților și judecătorilor...” [22] ș.a.

În aceeași cheie a criticilor aduse este și recenta scrisoare a unui grup de magistrați, făcută publică în care aceștea acuză procurorii de presiuni exercitate asupra judecătorilor. Documentul, semnat de 14 judecători, a fost expediat președintelui R. Moldova, Igor Dodon, președintelui Parlamentului, Zinaida Greceanîi, premierului Ion Chicu, ministrului Justiției, Fadei Nagacevshi, membrilor Consiliului Superior al Magistraților (CSM) și președintelui Consiliului Superior al Procurorilor (CSP), Angela Motuzoc [23].

Aceste opinii a reprezentanților profesiilor juridice, de pe o parte avocați, de pe alta judecători, nu fac claritate, dar alimentează și susțin opinia publică care și așa nu era nici pe departe una pozitivă cu referire la activitatea reprezentanților instituției Procuraturii. Luând în considerare Recomandarea Rec (2000)19 a Comitetului de Miniștri către Statele membre privind rolul procuraturii în sistemul de justiție penală, în care se indică că sistemul de justiție penală are un rol important în apărarea statului de drept, respectând principiile definite în Convenția pentru protecția Drepturilor și Libertăților fundamentale ale Omului, concluzionăm aderând la afirmația președintelui Uniunii Avocaților precum că. „Într-un stat de drept, este esențial să se asigure independența și autonomia efectivă a procurorilor și să se stabilească garanții adecvate în acest sens. Procurorii au îndatorirea de a acționa în mod echitabil, imparțial și obiectiv”[22].

În lumină defavorabilă, chiar dacă simplul cetățean nu are tangențe directe cu activitatea acestei autorități, este și activitate Curții Constituționale, care are misiunea importantă de a fi garant al respectării prevederilor Legii supreme. Conform Constituției RM art.134 alin. (1) Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova; alin. (2) Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției; alin. (3) Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Chiar dacă este recunoscut că Curtea Constituțională, ar trebui să fie singura autoritate independentă de orice altă autoritate, care se supune numai Constituției, totuși și în acest caz cetățenii au asistat la decizii contradictorii, ce au fost criticate și spațiul public, fiind catalogate ca

fiind politice. Multe ar mai putea fi invocate în privința controverselor cu care ne confruntăm, dar certitudinea și adevărul este unul: este nevoie de schimbare. *Dar care este direcția în care aceasta trebuie canalizată?*

Suntem cetățenii unui nou mileniu, împărtășim valori globale, dar interacționăm cu niște instituții cu practici de activitate din secolul trecut. Schimbarea se impune din condițiile absolut distincte în care trăim, facilitată de spațiul public actual, de tehnologii, realități virtuale, ce ne permit acceptarea acestui fapt (a schimbării), ca diagnostic al practicilor juridice depășite, și devin un punct de pornire în căutarea alternativelor. Ce ar însemna acest diagnostic? Mai bine decât a afirmat acest lucru, D. Borțun adunci când vorbește despre adevărul ca resursă a schimbării și dezvoltării, nu cred că am putea să o facem. „Dacă ne-am mai afla în situația de a salva viața unuia dintre părinții noștri, ... copiii ... soțiile, prietenii noștri nu am ezita să-i spunem medicului tot ce știm în legătura cu starea lor de sănătate. Așadar, cunoașterea *adevărului* este o condiție obligatorie pentru un diagnostic *corect*. Iar diagnosticul corect este o condiție obligatorie pentru un tratament *eficace*. În sfârșit, tratamentul eficace este sigura cale de însănătoșire a celor pe care îi iubim. Marea majoritate a oamenilor își iubesc părinții, copiii, partenerii de viață și prietenii. Dar unii dintre noi ne mai iubim și țara. Un adevărat patriot nu (se) va minți cu privire la țara lui, oricât de mult ar iubi-o și oricât de mult l-ar dura adevărul la care ajunge pe calea gândirii critice, a onestității și sincerității. Am văzut mai sus că atunci când e vorba de soarta noastră, a familiei noastre sau a prietenilor noștri, adevărul nu mai este doar o valoare cognitivă; el devine o valoare de randament! Trebuie să știm adevărul, să spunem adevărul, să suportăm sufla adevărul, dar nu de dragul Cunoașterii, nu de dragul Sincerității, nu de dragul Onestității. Plecăm în căutarea adevărului de dragul Familiei, de dragul Prietenilor, de dragul Țării.” [6]Astfel, alături de alte resurse ale schimbării și dezvoltării adevărul se transformă dintr-o valoare scop în una mijloc. Adevărul este că trăim într-un spațiu al controverselor, al liberei căderi și al spectacolului public.

Buchanan referindu-se la realitatea americană sugerează faptul că există carențe structurale în sistemul sociopolitic care nu pot fi remediate prin modificări superficiale și se întreabă: ce tip de ordine poate crea omul pentru el însuși, în această etapă a istoriei sale? Și răspinde că „Pentru a găsi un răspuns trebuie să mergem concomitent pe două căi: una să fie cea care face o analiză profundă a situației din societate la moment; altă să încerce să construiască și să elaboreze descrierea „societății bune”, independent de cea care există, și de mijloacele prin care s-ar putea asigura realizarea ei” [24, p.232, 233].

Urmărind controversele înregistrate, constatăm că dreptul este marcat de o criză de identitate și validitate, având stringentă nevoie de instrumente pentru a-și redobândi legitimitatea. Printr-o perspectivă critică și luând în considerare mo-

mentele expuse până acum, considerăm că se impune cu necesitate schimbarea de paradigmă în drept, schimbare ce urmează a lua în considerare marea diversitate a problemelor sociale și umane, dar și schimbarea tiparelor realităților în care se aplică dreptul, realități cărora până nu demult nu se acorda nici o importanță, dar care acum au devenit indispensabile contemporaneității (ne referim la realități virtuale, monedă virtuală etc.). În acest sens, V. Hanga indică că există o „*Declarație de independență a Cyberspațiului*” în care se precizează: *Vom crea o civilizație a minții în Cyberspațiu. Fie ca ea să devină mai umană și mai cinstită decât lumea pe care guvernele noastre au creat-o până acum.* În această lume unele inevitabile a juristului este calculatorul care a pătruns deja în lumea juridică în documentare ca un prețios auxiliar, în procesul de învățământ, în elaborarea actelor normative și darea unor decizii cu caracter repetitiv, în gestiunea informatică [25, p.5-68].

Ce este o paradigmă?

Cea mai simplă formulă de explicare a paradigmei, ne indică că aceasta este o construcție mentală, larg acceptată, care oferă unei comunități sau unei societăți pe perioadă îndelungată o bază pentru crearea unei identități de sine și pentru rezolvarea unor probleme sau sarcini. Astfel, acceptarea unei paradigme ajută la dezlegarea puzzle-ilor, fără a impune justificare fundamentului științific. Adică devine o platformă comună, bine gândită, oferită mediului științific și profesional de a extinde aria de aplicare a teoriilor, producând o dublă mișcare: de aprofundare și de extindere. Așa cum afirmă Thomas Kuhn în lucrarea *Structura revoluțiilor științifice* „*Cea mai izbitoare trăsătură ... e cât de puțin își propun oamenii de știință să producă inovații majore, conceptuale sau experimentale*”... *știința obișnuită (lucrările științifice de rutină), cu paradigma specifică și cu scopul de a rezolva anumite enigme; urmată de unele anomalii serioase produse de cercetare, care conduc la o criză; și în final rezolvarea acelei crize prin crearea unei noi paradigme.*” T. Kuhn a găsit o structură simplă și profundă a științei [26].

Având ca temei, concepția lui T. Kuhn, după care ceea ce în mod prioritar determină necesitatea de a purcede la reconstrucții paradigmatică este acordul mării majorității (sociale, dar și științifice) asupra unei stări problematice înregistrate, stabilind și reflectând atitudini față de fenomene, probleme și întrebări considerate relevante. În cazul nostru, avem bine profilat consensul și opinia convergentă a membrilor societății și a mediului academic asupra lipsei de eficacitate a instituțiilor statului și a dreptului. Deaceia, dreptul are nevoie de fundamente doctrinare solide pe care să se poată edifica, reconstrui, reafirma, legitimiiza, fapt ce trimite la schimbare. Schimbarea poate fi determinată de acceptarea reconstrucției paradigmatică și: recunoașterea stării de criză, lipsa de eficacitate (teoretică, tehnică și pragmatică), de necesitatea soluționării multitudinii de probleme sociale și umane. Chiar dacă reconstrucția paradigmatică a dreptului nu va

oferi soluții punctuale problemelor particulare, va valorifica noi arii de interpretare, punând miza pe simplitate și exactitate.

Ce am putea obține dintr-o reconstrucție paradigmatică?

- Depășirea crizei și controverselor existente
- Definirea problemelor stringente și identificarea modalităților de soluționare a acestora.
- Stabilirea legăturilor și interdependențelor între diverse elemente ale sistemului social și dintre specialiști;
- Implementarea unei noi metodologii de cunoaștere și aplicare a dreptului
- Validarea și legitimarea dreptului ș.a.

Logica expunerii ne impune încă o întrebare: *Cum poate fi realizată reconstrucția paradigmatică?*

În aceste condiții, încercând inițierea reconstrucției paradigmatică a dreptului, vom opina că un prim pas în această direcție este de a urma sugestia lui Buchanan, menționată supra: analiza profundă a realității existente printr-un model capabil de a valorifica două axe principale: - una ontologică, care pornește de la real/faptic și se orientează spre posibil, de la convențional obiectiv la convențional subiectiv; - alta epistemologică, ce parcurge calea de la concret la abstract, de la particular la universal. Modelul în cauză fiind caracterizat de documentare, cercetare și analiză științifică, urmează să producă cunoașterea profundă a realităților care sunt, și care urmează a fi reglementate, a izvoarelor și a istoricului legislație, a experiențelor altor state etc. „Activitatea de documentare vizează, în egală măsură, procesul de creare a dreptului, domeniu în care eforturile cercetătorului se îndreaptă, pe de-o parte, spre cunoașterea generală a obiectivului viitoarei reglementări juridice, spre identificarea legislației în vigoare în raport cu care urmează a fi luate decizii privitoare la abrogarea acesteia, la preluarea unor reglementări juridice în noul act normativ sau la rămânerea în vigoare a unora dintre actele normative existente, în tot sau în parte”, zice M. Grigore[27, p.121].

Dreptul este un instrument universal utilizat pentru soluționarea unuia din spectrul larg de probleme sociale importante. În fapt, acțiunea dreptului are două surse: - una exterioară (condițiile socio-culturale, tradițiile, particularitățile geopolitice statale, interese politice etc.); - alta interioară, în care își găsește expresie natura, esența dreptului. Deaceia, cercetarea va pune în valoare rolul dreptului în dezvoltarea societății, identificarea domeniilor de aplicare, identificarea modului de realizare a funcțiilor, în special a celei de reglementare, precum și a condițiilor care determină acțiunea/inacțiunea, eficiența/ineficiența dreptului în condiții concrete. Într-un final, analiza științifică, va determina depășirea modului comun de înțelegerea a dreptului, operând generalizări, evaluând dimensiuni (doctrinară/teoretico-științifică/pragmatică), contribuind la identificarea direcțiilor de dezvoltare, oferind abordări și soluții originale și inedite.

Cel de-al doilea pas, pentru reconstrucția paradigmatică a dreptului, ne indică că este necesară nu doar înțelegere adecvată, corectă, veridică a problemelor majore cu care se confruntă știința și practica juridică, dar și de dorința și voința reprezentanților profesiilor juridice, a actorilor sociali de a schimba practicile instituite, de a institui colaborări productive dintre practicieni și teoreticieni, dintre specialiști din arii diferite ale cunoașterii, de abordarea sistemică și convergentă a problemelor existențiale (sociale, economice și juridice).

Constatarea că realitățile sociale nu sunt divergente, ci convergente a dus la conștientizarea faptului că dreptul, nu-și este autosuficient, având nevoie de a depăși granițele sale, fiind imposibil în acest caz de a vorbi despre interese științifice particulare. Deaceia este necesară profilarea particularităților metodologice a paradigmei științifice a dreptului, bazate pe interdependențe, colaborării, legături de natură interdisciplinară, ce presupun re-gândirea omului, personalității, individualității, a realităților sociale, politice, culturale. „Oamenii trebuie să-și folosească inteligența pentru a face ordine în haos, inteligență nu în soluționarea problemelor științifice, ci în sensul mult mai complicat al găsirii și menținerii înțelegerii între ei” [24, p.17].

În aceste condiții, vom menționa că o metodologie științifică a dreptului (ce include atât o metodologie general științific, o metodologie juridică fundamentală, și una aplicativă), bazată pe standarde metodologice va determina creșterea gradului de eficiență a dreptului, dat fiind faptul că o metodologie științifică, are principii metodologice clare (printre care, apropo, și neutralitatea) Mai mult. Astfel, apare ca paradoxală lipsa de interes a științei dreptului și a jurisprudenței față de metodologie și standarde metodologice. Relațiile între discipline, între obiectul cunoașterii și metodele de cunoaștere sunt limitate atât istoric cât și metodologic.

Mai mult ca atât, orice sistem juridic se bazează, în cele din urmă, sau poate în cele dintâi, pe un sistem de valori, deaceia depășirea controverselor, crizei trebuie realizată prin raportarea activității profesionale a juriștilor (judec, procurori, polițiști, funcționari etc.) la sistemul de valori în baza căruia s-a constituit ordinea juridică. O altă problemă, este că în actualitate asistăm la o tendință permanentă de juridicizare a vieții publice și private, context în care rolul metodologiei juridice este de a oferi instrumente, dar care într-un final au permis subminarea sistemului juridic (politizarea juridicului/juridicizarea politicului). Problema care apar în raporta cu cea din urmă problem este ori utilizarea unor metode neadecvate, ori nerespectarea principiilor metodologice, ori necunoașterea esenței și modului de utilizare a acesteia etc. Astfel, folosirea conștientă a arsenalului metodologic contemporan ar facilita dezvoltarea științifică a dreptului și determina creșterea eficacității practice.

Și al treilea, acceptarea, recunoașterea necesității reconstrucției paradigmatică a dreptului. Paradoxul instituirii unei noi paradigme, este că aceasta nu

trebuie să fie un rezultat al impunerii, al demonstrației, dovezii, ci al persuasiunii, al convingerii intime a fiecăruia. Și în acest caz, ca și în cazul metodologiei, știința dreptului, reprezentanții domeniului au valorificat puțin dimensiunea persuasivă a dreptului, s-a optat pentru cea coercitivă. Poate anume această să fi declanșat în timp criza de identitate a dreptului și creșterea nihilismului juridic?

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova, Cartier, Chișinău, 2015.
2. Declarația de independență adoptată la 27 august 1991
3. Strategia Națională de edificare a societății informaționale „Moldova electronică”, Hotărârea Guvernului nr. 255 din 09.03.2005, Monitorul Oficial al republicii Moldova, nr. 46-50 din 25.03.2005.
4. Guceac I. Constituționalismul și statul de drept în republica Moldova. Realități și perspective. În: Revista de știință, inovare, cultură și artă Academos. Nr.3, 2017.
5. Dimensiuni ale spațiului public contemporan se regăses tratate și în articolele: Ciobanu, R. Omul-cetățean: între public și priva din perspectivă kantiană. În: Filosofia și perspectiva umană. Materialele Conferinței științifice consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei, 20 noiembrie 2014, Ch: Tipogr. Artpoligraf, 2015., pp.22-32. ISBN 978-9975-3036-7-5; Ciobanu, R. Ordinea socială: între individualism și pragmatism. În: Revista de filosofie, Sociologie și științe politice. 2015. nr.2 (168), p. 136-145. ISSN1857-2294.
6. Borșun D. Repere metodologice pentru elaborarea unui proiect de țară. Disponibil la: https://www.researchgate.net/publication/301650980_repere_metodologice_pentru_elaborarea_unui_proiect_de_tara, consultat la 23.08.2019.
7. Guceac I. Omul, societatea, statul categori constituționale perene. București: Univers Juridic. 2017.
8. Relevanța tratării problemelor prin prisma interdependențelor se regăsește și la: Ciobanu, R. Argumentul interdependențelor în reconstrucția științifică a dreptului. În: Revista de filosofie, Sociologie și științe politice. 2019. nr.3.
9. Dahl R. Poliarhiile. Participare și opoziție. Iași: Institutul European, 2000.
10. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge MA: Mit Press, 1992, p. 192 - cu varianta românească Sfera publică și transformarea ei structurală. București: Editura Univers, 1998.

11. Montesquieu Gh. Despre spiritul legilor. București: Editura Antet 2011.
12. Băncilă A. Elaborarea și sistematizarea actelor normative. Rezumatul tezei de doctor. București. 2014.
13. Scarlat C. Despre profilul spiritual al poporului român. Disponibil la: http://www.philippide.ro/cultura_2010/66SCARLAT%2520Cristina%2520final.pdf+&cd=6&hl=ro&ct=clnk&gl=ro. Consultat la 02.12.2015.
14. Rousseau JJ. Contractul social. București: Editura Mondero, 2007, ISBN 978-973-9349-83-3.
15. Vlachide P. C. Repetiția principiilor de drept civil. București: Editura Europa Nova, 1994.
16. Subiectul în cauză se regăsește abordat și în: Ciobanu, R. De la consistență spre coerență într-o lume a supra reglementării. În: Filosofia și perspectiva umană. Materialele conferinței științifice. Chișinău: Bioteh-design, 2016, p.25-37. ISBN 978-9975-933-99-5.
17. Cotorobai M. Realizarea prevederilor Declarației universale a Drepturilor Omului în RM. În: Materialele conferinței științifico-practice „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale”. Chișinău: Artpoligraf, 2019.
18. Legea privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011–2016, nr. 231 din 25.11.2011.
19. Negru A. Importanța activismului juridic profesional pentru justiția națională. În: Materialele conferinței științifico-practice: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Chișinău: Artpoligraf, 2019.
20. Arama E. Interpretarea juridică: de la elemente juridice și politice la bun simț. În: Materialele conferinței științifico-practice: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Chișinău: Artpoligraf, 2019.
21. Opinia vicepreședintelui Parlamentului Republicii Moldova, Andrian Candu, privind reforma procuraturii din 2014.
Disponibil: <http://www.parliament.md/TRANSPAREN%C8%9AADECIZI ONAL%C4%82/ReformaProcuraturii/tabid/204/language/en-US/Default.aspx>. Consultata la 20.09.2019.
22. Declarația președintelui Uniunii Avocaților din Republica Moldova. Disponibil: <http://uam.md/index.php?pag=news&id=875&rid=1995&l=ro>. Consultat la 21.11.2019.
23. Adresarea grupului de judecători, judecătoria Ciocana, Chișinău. Disponibil: <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/doc-scrisoarea-unui-grup-de-magistrati-care-acuza-procurorii-de-presiuni-practicile-prin-care-ar-fi-intimidati>. Consultat 04.12.2019.

24. Buchanan J.M. Între anarhie și Leviathan. Iași: Institutul European, 1997.
25. Hanga V. Calculatoarele în serviciul dreptului. București: Editura Lumina Lex, 1996.
26. Hackin I. 50 de ani de Revoluții: Kuhn reexaminat. Traducere: A. Hutupanu. Disponibil: <https://www.scientia.ro/stiinta-la-minut/48-scurta-istorie-descoperiri-stiintifice/4186-50-de-ani-de-revolutii-kuhn-reexaminat.html> Consultat la: 02.09.2019.
27. Grigore M. Tehnica normativă. București: Editura C. H. Beck, 2009.